
Syntax znakových jazyků

Souvětí

SOUVĚTÍ

Způsob užívání souvětí v ČZJ:

- užití nemanuálních morfů ČZJ (mimika a pohyby horní části těla)
  - existence v trojrozměrném prostoru
-

SOUVĚTÍ

Nemanuální morfy

Parataktické a hypotaktické vztahy se vyjadřují:

- *prostou juxtapozicí,*
  - *prostřednictvím nemanuálních morfů artikulovaných obličejem (obočí, oči, čelo ústa) a trupem (pohyb pravolevý, předozadní, pokrčení ramen, pohyb hlavy pravolevý, předozadní)*
  - *lexikálně.*
-

SOUVĚTÍ

Trojrozměrný prostor

Syntax využívá jak prostoru topografického (např. pro vyjádření klasifikátorů), tak i prostoru syntaktického, kde mají referenti svá místa, která jsou utvořena na základě konvence.

Prostor je základnou textové soudržnosti (polem pro odkazování)..., prostor slouží pro vyjadřování věcně obsahových vztahů mezi výpověďmi (např. vztahu podmínky). Prostor je také polem pro postupy spojené s výstavbou textu (např. pro tzv. změnu rolí typickou pro vypravování). (Macurová, 2001b).

Vztahy parataktické

Sem zahrnujeme:

- poměr slučovací
- poměr stupňovací
- poměr vylučovací
- poměr odporovací

Pozn.: ČZJ nerozlišuje morfy užitě v poměru důsledkovém/příčinném a ve vedlejší větě příčinné. Podrobnější výklad je obsažen v části Vztahy hypotaktické.

Poměr slučovací

Slučovací poměr je vyjádřen:

- *nemanuálními morfy* (kratičké pauzy mezi větami v souvětí, kýváním hlavy, mimika je obvykle neutrální)
- *lexikálními jednotkami* (znaky TAKÉ, PLUS)

Příklad

ZEMĚ KLF: B ↓-plocha_{POH} → ↑ SILNICE TYP VELKÝ
DÁVNO B-VÝSKYT_{NEPR.NEG.} TAKÉ VLAK KOLEJE B-
VÝSKYT_{NEPR.NEG.}

Překlad: *V kraji nebyly tehdy velké silnice, i železnice tudy nevedla.*

Poměr stupňovací

Stupňovací poměr je vyjádřen:

- *nemanuálními morfy* (kratičké pauzy mezi větami v souvětí, hlava se mírně vychýlí dopředu směrem k adresátovi, mimika výrazná, obočí zdvižené)
- *lexikálními jednotkami* (obvykle jde o znaky NAVÍC, JEŠTĚ, TAKÉ)

Příklad (srov. s poměrem slučovacím)

ZEMĚ KLF: B↓-plocha_{POH}→↑ SIILNICE TYP VELKÝ DÁVNO B-VÝSKYT_{NEPR.}

NEG.

OB zdviž.

OČ rozšř.

NAVÍC VLAK KOLEJE B-VÝSKYT_{NEPR.NEG}

Překlad: V kraji nebyly tehdy velké silnice, ba i železnice tudy nevedla.

Poměr vylučovací

Možnost výběru je signalizována pohybem horní části ze strany na stranu (nalevo a napravo). Pohyb těla probíhá souběžně s produkcí znaků. Čelo je sraštělé. Mluvčí může také použít lexikální jednotku/znak NEBO.

Příklad

.....TR, HL ←   TR, HL →
VEČEŘE MOCI RESTAURACE JÍT(směr) NEBO DOMA

.....
VAŘIT

Překlad: *Můžeme jít do restaurace, nebo si uvaříme večeři doma.*

Poměr odporovací

Odpor je vyjádřen různými nemanuálními morfy podle konkrétní výpovědi:

- hlava a tělo se varovně vztyčí mírně dozadu (varování, popíchnutí)
- vztyčený ukazováček (často s lexikální jednotkou ALE), znaky SKUTEČNOST

Příklad 1

ČAS: BUD. LÍZÁTKO KLF: DÁT_{LÍZÁTKO} já-jemu ALE PRVNÍ MUSET →
UKLIDIT →

Překlad: *Dostane lízátko, ale napřed musí uklidit.*

Poměr odporovací

Odpor je vyjádřen různými nemanuálními morfy podle konkrétní výpovědi:

- hlava a tělo se varovně vztyčí mírně dozadu (varování, popíchnutí)
- vztyčený ukazováček (často s lexikální jednotkou ALE), znaky SKUTEČNOST

Příklad 2

.....OB svařt.	OK [PR]	TR ↓	
D-on NEMOCNÝ	OB zdviž.	OB svařt.	G: (gesto -
rozhodit ruku dlaní nahoru)	SKUTEČNOST	VENKU	

Překlad: *I když je nemocný, je venku.*

Poměr odporovací

- mimika vyjadřuje negativní emoci
- mimika vyjadřuje rezignaci (např. u spojovacího výrazu NAKONEC nebo VÝSLEDEK nebo TÁZACÍ ZÁJMENO “CO”),

Příklad

.....HL kývání .....HL↑ .....ČELO
svrašt.
.....ÚSTA úsměv .....NOS svrašt.
EKONOMIE VYSTUDO VAT NAKONEC PRÁCE CO VAŘIT.

Překlad: *Vystudoval ekonomii, ale nakonec skončil v kuchyni.*

Poměr odporovací

- mávnutí ruky (současně se znakem NEVADÍ),

Příklad

.....HL kýv.

.....ČELO svažt.

.....NOS svažt.

RÁNO ČAS: MIN PRŠET NEVADIT G: MÁVNUTÍ ASPOŇ TEĎ
HORKO NENÍ

Překlad: *Ráno bohužel pršelo, ale aspoň není horko.*

Vztahy hypotaktické

Spojovací výrazy ve VV **podmětných a přívlastkových** se vyjadřují hlavně odkazováním na osoby či věci vyřčených ve větách hlavních.

V některých situacích se přívlastkové VV spojují i lexikální jednotkou - znak TYP.

PŘEKLAD DO ČZJ - JE MOŽNÝ I FORMOU JEDNODUCHÉ VĚTY.

Příklad:

OB zdviž.

HL ↑   HL ↓   [U]

KDO TYP LYŽOVAT IND:on RÁD HORY JEZDIT

Překlad: *Kdo lyžuje, rád jezdí na hory.*

OČI přimh.

KNIHA TOTO VČERA IND:ty ČAS: MIN PŮJČIT DÁT-mi ZMIZET

Překlad: *Ta kniha, kterou jsi mi včera půjčil, zmizela.*

Vztahy hypotaktické

Odkazování v prostoru

Jde o situaci, kdy dominantní ruka artikuluje jednoruční plnovýznamový znak a ve stejnou dobu druhá nedominantní ruka ve tvaru ruky "D" odkazuje do prostoru. Tato ruka nevyvíjí žádný pohyb, je pouze držena v prostoru.

Vztahy hypotaktické

U dalších vedlejších vět:

- spojky se obvykle vyjadřují nemanuálními morfy či juxtapozicí nebo jinými lexikálními jednotkami/znaky,
  - vztažná zájmena a příslovce (*zpravidla kdo, co, kde, kam, odkud, kdy*) se obvykle až na výjimky vyjadřují shodnými lexikálními jednotkami/znaky
-

Vyjádření časových vztahů

Děje v minulosti se zpravidla vyjadřují nemanuálními morfy (u spojek KDYŽ, JAKMILE v české větě), případně lexikální jednotkou/znakem HOTOVO, BÝT (v časové ose vyjadřující minulost).

Příklad

.....HL kýv.   HL ↑
.....OB mírně srašt.
ÚKOL PSÁT   HOTOVO   HOP MALOVAT.

Překlad: *Jakmile to dopsal, začal malovat.*

Vyjádření časových vztahů

Děje v budoucnosti se vyjadřují lexikální jednotkou/znakem AŽ (u spojek AŽ, DOKUD v české větě).

Příklad

AŽ JÍST ČAS: BUD. VEN

Překlad: *Půjdeme ven, až se najíme.*

Dva odlišné děje probíhající ve stejném čase se vyjadřují lexikální jednotkou/znakem VTOM (u spojek ZATÍMCO, MEZITÍMCO v české větě).

Příklad

D-já VAŘIT VTOM D-on TELEVIZE KOUKAT-SE

Překlad: *Zatímco jsem vařila, díval se na televizi.*

Vyjádření podmínky

Podmínku v ČZJ vyjadřujeme především nemanuálními prostředky, méně lexikálními.

1. Nemanuální prostředky podmínky

Výpověď, která nese podmínku, je signalizována zpravidla:

- *zvednutým obočím, svraštělým čelem*
  - *hlavou nakloněnou lehce na stranu*
  - *horním trupem mírně nakloněným dopředu*
-

Vyjádření podmínky

Pro srovnání (ČZJ) nejprve uvedu příklad neutrální oznamovací výpovědi:

.....HL kýv.

VENKU HORKO D-my JÍT(směr) PLAVAT

Překlad: *Venku je horko, půjdeme si zaplavat.*

Vyjádření podmínky

---

a) Příklad nemanuálního vyjádření reálné podmínky

.....	ČELO svrašt.			
.....	OB zdviž.			.....MIM neutr.
.....	TR ↑			.....TR ↓
VENKU	HORKO	D-my	JÍT(směr)	PLAVAT

Překlad: *Pokud bude venku horko, půjdeme si zaplavat.*

Vyjádření podmínky

---

b) Příklad nemanuálního vyjádření ireálné podmínky

.....ČELO svrašt.

.....OB zdviž.

.....TR ↑
KDYBY VENKU HORKO

.....MIM neutr.

.....TR ↓
D-my DÁVNO

.....MIM neutr.

.....TR ↓

JÍT(směr) PLAVAT

Překlad: *Kdyby (aspoň) bylo horko, tak bychom si mohli (aspoň) jít zaplavat.*

Pozn.: U ireálních podmínek užíváme lexikálních jednotek (znaky KDYBY, POKUD apod.).

Vyjádření podmínky

Podmínkové věty se dělí na 2 části - *předvětí (podmínka)* a *závětí (podmíněný děj)*.

Závětí může být konstatování, otázka a rozkaz.

V pauze mezi předvětím a závětím se nemanuální chování mění.

a) u výsledku **konstatování** - obočí a čelo se vrací do normální (neutrální) pozice a hlava i tělo změní směr naklonění (vrátí se do původní pozice). Viz příklad b).

Vyjádření podmínky

---

b) u výsledku **otázka** - obočí se obvykle zvedne výše, hlava se naklání k adresátovi, kývne a mluvčí se dívá přímo na adresáta

Srov. následující příklad:

.....ČELO svažt.	.....OČI pohled na adresáta			
.....OB zdviž	.....OB zdviž			
.....TR ↑	.....↓...TR			
	.....? A/N			
VENKU	HORKO	D-my	JÍT (směr)	PLAVAT

Překlad: Pokud bude venku horko, půjdeme si zaplavat?

Vyjádření podmínky

---

2. Lexikální vyjádření podmínky

V podmínkových větách ČZJ se v menší míře používají i lexémy převzaté z českého jazyka, které mají spíše doplňovací funkci. Začátek podmínkových vět je pouze doplněn o tyto lexémy (spojovací výrazy)/znaky doplněné orálními komponenty:

- V PŘÍPADĚ
  - POKUD, KDYBY
-

Vyjádření příčiny

Na rozdíl od výše uvedených vztahů parataktických a hypotaktických v ČZJ, jenž se vyjadřují většinou nemanuálními morfy, méně lexikálními jednotkami či juxtapozicí, příčina se vyjadřuje jedině lexikální jednotkou/znakem DŮVOD. Stejně tak účel lexikální jednotkou/znakem CÍL.

Příklad

OČI přimh.

HL ↑   HL ↔   TR ↓

D-ona   ČAS: MIN SVATBA DŮVOD STALO TĚHOTNÁ

Překlad: *Vdala se, protože otěhotněla.*

Vyjádření příčiny

Příklad:

OB krč.

D-ona CÍL ZHUBNOUT MUSET PRAVIDELN” BĚHAT

Překlad: *Aby zhubla, musí pravidelně běhat.*
